

на езика. Този сборник е еднакво ценен и полезен както за учениците, така и за учителите по български език и литература с добре обмислената система от задачи и упражнения, съобразена с принципите за комплексност и комуникативност, с логиката на учебния процес, за постигане на главната цел на обучението по български език – усвояване на езика като средство за общуване във всички сфери на живота.

Мария Хънтова

ЕДНО УНИКАЛНО НАУЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Волфганг КАЗАК.

Енциклопедия на руската литература през XX век. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“,

С., 1996. Превод Румяна Павлова, редактор Ангелина Пенева.

Ще започна тази рецензия с факта, който ме поразил: в самия край на Втората световна война (1945 – 1946г.) осемнайсетгодишният Волфганг Казак е руски военнопленник. Вече имаме някаква (макар и твърде абстрактна) представа за съветските лагери. И там, при най-нечовешки условия, неукрепналият юноша е попаднал в необятния космос на великата руска класическа литература. Как ли е възприемал непостижимото за ума разминаване между примитивната жестокост на лагерната управа и магическата вселена на Гогол например? Но тъкмо за Гогол е първата му сериозна научна разработка. А после посвещава живота си на руската литература от XX в., сякаш да се увери, че не е прекъснат високият ѝ полет в света на идеите. Абсурдно е, но е факт: на лагерите дължим това уникално научно изследване, което големият немски литературовед пише повече от две десетилетия – “Енциклопедия на руската литература на XX век” И няколко пъти е допълвано и преиздавано. У нас то се появи през 1997 г., въпреки че за година на публикуването му е посочена 1996-та.

Има толкова много издания за руската литература на ХХ век – еднотомни и многотомни истории, енциклопедии, речници и пр. И аз съм участвувал в написването на енциклопедичен справочник “Писатели на народите на Съветския съюз” (С., 1989). Но в него 28 души сме автори на около 600 статии за писатели на повече от 30 народности. А Казак сам е написал близо 750 статии. При това предимно за руски писатели от ХХ в. В нашия справочник имената на автори от ХХ в. са само 203. И е някак неудобно да се изтъкване човек като съавтор на такова издание. Но истинското неудобство не е в количествените измерения, а в качествата на ценностните скали. Всичките изследвания от този род носят в една или друга степен белега на идеологическата диктатура. А немският учен е постигнал цялостно представяне на всички значителни писатели и творби, на множеството групировки и течения, защото единствен критерий за него е естетическата стойност. Горки например, когото всички сме изучавали като основоположник на социалистическия реализъм, за Казак е писател “със стихийен епичен талант”, но и със сложен и противоречив път на развитие. Запленен от идеалите за справедливо общество, той приветствува протеста на угнетените и в същото време се “опитва да защитава писателите от червения терор”, заради което “между Горки и Ленин се създават твърде напрегнати отношения”.

Необикновена е съдбата на руската литература в нашия объркан и сложен век. В началото на столетието тя преживя такъв разцвет, че историците основателно нарекоха този период “сребърен век”. После дойде революцията. За едни тя беше Велика, понеже искрено се надявах, че най-сетне човечеството ще осъществи изконната си мечта за царство на справедливостта. За други беше бунт на сатанинските сили и най-светли умове бързаха да напуснат прокълнатата страна. Започна невиждана в историята на руската държава емиграция. И се появи понятието “задгранична руска литература”, защото и “там” продължаваха да творят големите руски писатели и лауреати на Нобелова награда ставаха. Но с малки изключения имената им не попадаха в многотомните енциклопедии. След Втората световна война последва друга емигрантска

вълна, след нея (през 70-те години) – трета. И тази задгранична литература се превърна в мощен поток, който така и не можа да се включи в духовните процеси в Русия и да се изживее като естествена еволюция на ценностите. Много от авторите, за които пише Казак, са именно от този, със закъснение открит за руския читател, литературен поток.

Двайсетте години на века все още поддържаха наивните илюзии за независимост на художника от идеологическите диктатори. Множество литературни групировки търсеха свои естетически опорни точки за художествено пресътворяване на човека и неговия свят. В същото време болшевишката партия с постановления и декрети заглушаваше многогласието, за да го подчини на една воля – своята. Защото в тежката социална пирамида на системата бе отредено специално място за литературата – да бъде художествен пропагандатор на комунистическата идеология. Така се стигна до тоталното господство на свръхнормативната “естетика” в годините на великия сталински терор. И потънаха в небитието имената на най-талантливите представители на руската духовна история, заклеямени като “буржоазни писатели”. Това е другият мощен поток от “възкръснала литература”, която Казак представя възможно най-пълно и обективно. Имената на тези писатели липсваха в списъка на творците, за които ние писахме. Или, ако присъствуваха, непременно трябваше да бъдат заклеявявани, че не отразяват “класовите борби”, т. е. не превръщаха творбите си в апология на ненавистта и омразата.

Истинско чудо е, че не успя соцреалистическият догматизъм да надене на всички писатели задължителния мундир на унифициращата “естетика”. Въпреки че тоталният страх бе вградил у всекиго зловещата сянка на вътрешния цензор. Масовите арести на хора се съпровождаха с масовите арести на ръкописи. Арестуваше КГБ, арестуваха и редакторите на списания и издателства, арестуваха даже самите автори, защото знаеха, че е невъзможно да бъдат публикувани творбите им, щом в тях може да бъде открито даже най-малкото отклонение от каноните. Тази “арестувана литература” предизвика появата на едно непознато за другите народи явление – “Самиздат” и “Тамиздат”. Още едно доказателство за сред-

новековния характер на болшевишката абсолютна монархия – апокрифните текстове. И тези текстове, и имената на техните автори изключително добросъвестно е събрал Казак, за да намери мястото им в руската литература като единна и неделима цялост – основния мотив на изследователските му усилия. Затова е толкова обективна и оценката за онези писатели, които в “годините на застои” творяха, без да се съобразяват с декретивно наложените естетически модели, и показаха на света, че не е прекъснат високият полет на великата руска литература.

Задължително е да се подчертае и присъствието на един щастлив момент в подготовката на българското издание на “Енциклопедията”. Преводът от последното немско издание е осъществен в годините, когато преводачката – проф. Румяна Павлова – е работила като гост-професор в Кьолнския университет. Тя е имала възможност не само да контактува лично с автора на изследването, но и да правят заедно допълнения и промени специално за българското издание.

В заключение ми се иска да отворя дума за издаването на подобни изследвания и за родната ни литература. И нашият “Речник на българската литература” е сравнително изчерпателен, но безнадеждно са остарели оценъчните критерии, защото имат за основа догмите на свръхнормативната естетика. Третият му том е от 1982 г., а колко рязко се измени всичко около нас за тези петнайсет години! Огромна е нуждата от ценностно преосмисляне на процесите и явленията в българската литература. Още повече че началото е положено. Малък колектив от преподаватели във Великотърновския университет издаде “Енциклопедия на българската възрожденска литература” (В. Търново, 1996) под редакцията на проф. Иван Радев. Остава да се продължи започнатото. И надеждите остават.

Георги Гърgev